

Erzincan'da Sosyal Damga,
Kimlik ve Yoksulluk

Editör: Haydar EFE

Bu kitabın yayın hakkı SİYASAL KİTABEVİ'ne aittir. Yayınevinin ve yayıncısının yazılı izni alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Erzincan'da Sosyal Damga, Kimlik Ve Yoksulluk

Editör: Haydar Efe

Kapak Tasarımı ve Sayfa Düzeni: Nuray Özipek

©Siyasal Kitabevi, Tüm Hakları Saklıdır.

Ocak 2019, Ankara

ISBN No: 978-605-9221-99-3

Siyasal Kitabevi-Ünal Sevindik

Yayıncı Sertifika No: 14016

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1 Kızılay-Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

Baskı:

Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd.Şti.

Sertifika No: 25931

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48

Siyasal Kitabevi

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1 Kızılay-Ankara

Tel: 0 (312) 419 97 81 pbx

Faks: 0 (312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

Erzincan'da Sosyal Damga, Kimlik ve Yoksulluk

Editör: Haydar EFE

Bu kitap Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon (BAP) Biriminin desteğiyle hazırlanmıştır.

İçindekiler

Önsöz.....	9
Giriş	11
Lomlar / “Poşalar” : Etimoloji ve Peripatetik Toplumsal Yapı.....	19
<i>Murat Arpacı</i>	
“Öteki” Mahallenin Halleri: Dışlanma, Damgalanma ve Kültürel Mirasın Yitimi.....	35
<i>Mustafa Şeref Kuram, Ebubekir Düzcan</i>	
Erzincan’daki Lom/ “Poşa” Yurttaşların Siyasi Eğilimleri ve Avrupa Birliği Algıları	61
<i>Prof.Dr. Haydar Efe</i>	
Sosyal Dışlanmanın Etnisite ve Toplumsal Cinsiyete Bağlı Pratiklerini Birlikte Düşünmek: Erzincan Sancak Mahallesi’nde Lom / “Poşa” Kadın Olmak	75
<i>Dr. Öğr. Üyesi Funda Kemahlı Garipoğlu, Dr. Öğr. Üyesi Ayşem Sezer Şanlı</i>	
Lom/“Poşa” Yurttaşların Gelir ve Tüketim Profilleri.....	103
<i>Dr.Öğr.Üyesi. Hümeyra Sadaklıoğlu</i>	
Kentsel Hizmet Yoksulluğuna Bölgesel Adalet Bağlamında Bakabilmek: Erzincan’da Yaşayan Lomlar.....	163
<i>Duygu Yıldız Karakoç</i>	
Kentsel Yoksulluk ve Toplumsal Dışlanma Kapanında Çıkış Yolu Arayışı	185
<i>Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Yazar</i>	
Lom/ “Poşa” Toplumu Çocuklarının Eğitimle İlgili Sorunları.....	197
<i>Prof.Dr. Haydar Efe, Öğr. Gör. Meiramkul İssayeva</i>	

Önsöz

Erzincan'ın en eski sakinlerinden olan, literatürde Lomlar olarak kabul edilseler de yerelde 'Poşa' olarak adlandırılan ancak kavramın dışlayıcı bir anlamda kullanılması nedeniyle bu nitelendirmeyi kabul etmeyen 'Poşa' toplumu, yoksulluğu ve işsizliği çok yoğun yaşayan bir topluluk olarak Erzincan'ın toplumsal hayatında varlıklarını sürdürmeye çalışmaktadır. Sosyo-ekonomik entegrasyon sorunları yaşayan söz konusu toplum hakkında çok az şey bilinmesi ve literatürün sınır olması bizleri böyle bir çalışma yapmaya sevk etti. Kendilerini Türk ve Müslüman olarak gören ve 'Poşa' ifadesini kabul etmeyen bu toplumu, bu yüzden, biz de topluluğun hassasiyetlerine dikkat ederek bu şekilde adlandırmadık. Ancak bu isimlendirmenin yerel ağızda kullanılmasından ötürü kavramın damgalayıcı durumuna işaret etmek amacıyla kullanmamız gerektiği noktalarda tırnak içine alarak kullandık. Bu araştırmayla söz konusu toplum hakkında çok önemli ve faydalı bilgilere ulaşıldığı kanaatindeyiz. Bu bağlamda araştırma, sosyal damga, kimlik ve yoksulluğun nasıl iç içe geçtiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Erzincan'daki Lomlar / 'Poşalar'ın yaşadıkları toplumsal sorunları ortaya koyarak bu topluluğun sorunlarına çözüm üretilmesi çabalarına katkıda bulunmaya çalışmak böyle bir projeye başlamamızın temel amacıdır. Bir diğer amaç da bu toplum hakkındaki yanlış ve eksik bilgileri doğru bilgilerle değiştirerek toplumun Erzincan'daki sosyal ve ekonomik hayata entegrasyonuna katkıda bulunmaktır.

Kitabın Erzincan'da bu konuda yapılan ilk geniş çaplı çalışma olması dolayısıyla literatüre önemli katkılar yapacağı kanaatini taşımaktayım. Kitabın hazırlanmasında başta kitap bölüm yazarları olmak üzere projede emeği geçen herkese teşekkür ederim. Ayrıca, Bu çalışmada bizlere destek olan Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi BAP birimine ve Siyasal Kitabevi çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim.

Prof. Dr. Haydar Efe

Giriş

Kendilerini Türk ve Müslüman olarak gören ve kendilerine atfedilen 'Poşa' ifadesini kabul etmeyen bu topluluk, en çok ihmal edilmiş, yoksulluğu ve işsizliği çok yoğun olarak yaşamakta olan kent sakinlerinden oluşmaktadır. Entegrasyon sorunları da yaşayan söz konusu toplum hakkında çok az şey bilinmekte olması, yaşamış oldukları sorunları ortaya koyarak, sorunlarına çözüm bulunması çabalarına katkıda bulunmak amacı bizleri böyle bir çalışma yapmaya sevk etti. Bir diğer amaç da bu toplum hakkındaki yanlış ve eksik bilgileri doğru bilgilerle değiştirerek toplumun Erzincan'a entegrasyonuna katkıda bulunmaktır. Öte yandan, Erzincan sakinlerinin söz konusu toplulukla ilgili bilgilerini geliştirmek ulusal birlik ve bütünlüğe toplumsal barış ve kardeşliğe katkıda bulunmak hedeflenmektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde Murat Arpacı, "Lomlar / 'Poşalar': Etimoloji ve Peripatetik Toplumsal Yapı" başlıklı makalesinde Lom grupların etno-kültürel tarihlerine, literatürde nasıl ele alındıklarına ve yerelde nasıl adlandırıldıklarına odaklanmaktadır. Arpacı'nın makalesi, Lom gruplara yönelik sosyal damgayı yeniden üreten kalıplaşmış mitleri tartışarak bu mitleri ilgili literatür etrafında sorgulamaktadır. Lom grupların toplumsal yapılarını analiz ederek bu topluluğun sosyo-ekonomik ölçütler etrafında ele alınması gerektiğini belirten Arpacı, Lom grupların geçim kaynağı olan geleneksel mesleklerin günümüzde yok olmasının yarattığı yoksulluğu ele ala-

rak sosyal dışlanmayla yoksulluğun kesiştiği noktaları tartışmaktadır.

“Öteki” Mahallenin Halleri: Dışlanma, Damgalanma ve Kültürel Mirasın Yitimi” başlıklı çalışmada Mustafa Şeref Kuram ve Ebubekir Düzcun, ulus devletin eşit vatandaşlık anlayışını merkezinde örgütlenmiş bir siyasal yapı olsa da pratikte bir takım toplumsal grupların uğradığı ayrımcılıkların hem politik meşruiyeti hem de sosyal entegrasyonu zedeler nitelikte olduğunun altını çizmektedirler. Çalışmada öncelikle sosyal hiyerarşinin en altlarında yer alan vatandaşlık haklarından yeterince faydalanamayan Erzincan ili, Yoğurtlu Beldesi, Sancak Mahallesi’nde ikamet eden etnik bir grup olan Lomların/ ‘Poşaların’ kamusal alanla kurduğu ilişkiye odaklanmaktadır. Bu bağlamda, tarihsel bir çerçevede, kamusal alan ve vatandaşlık kavramlarının Türkiye’deki seyrine değinilmekte ve “Roman Açılımı” sonrası ortaya konan stratejik amaç ve hedeflerin Lomlar/ ‘Poşalar’ için barındırdığı politik, ekonomik ve sosyal imkanlar tartışılmaktadır.

Bu kurumsal altyapı üzerinden ‘Poşa’ olarak adlandırılan ve Sancak Mahallesi’nde yaşayan vatandaşların, mekansal ve sembolik olarak dışlandıkları ortaya koyulmaktadır. Ayrıca mahallenin kültürel mirası peripatetik kavramı üzerinden kavramsallaştırılarak, onlara iş imkanı sağlayacak kültürel yeteneklerin yitirildiği vurgulanmaktadır. Ancak yitirilmiş yeteneklerin aynı zamanda kültürel bir potansiyeli olduğu üzerinde de durulmaktadır. Böylelikle mahalle sakinlerini sadece ekonomik yetersizlikleri üzerinden değil aynı zamanda kültürel potansiyeli üzerinden de anlamaya çalışılmaktadır.

Haydar Efe, “Erzincan’daki Lom/ ‘Poşa’ Yurttaşların Siyasi Eğilimleri ve Avrupa Birliği Algıları” başlıklı bölümde söz konusu toplumun siyasi eğilimleri ve Avrupa Birliği algıları ortaya konulmaktadır. Yapılan araştırmanın sonuçlarına göre çok büyük bir oranda sağ partilere oy verme eğiliminde olduğu belirtilerek, bu tercihin siyasi ve sosyal ve ekonomik

sebepleri tartışılmaktadır. Toplumun bireylerinin kendilerini siyasi yelpazenin hangi tarafında gördükleri ve kendilerini politik olarak nasıl tanımladıkları sorusuna verdikleri yanıtlar incelenmektedir. Çalışmada ayrıca, toplumun Avrupa Birliği'ne yönelik yaklaşımları da ortaya konulmaktadır.

Funda Kemahlı ve Ayşem Sezer Şanlı, "Sosyal Dışlanmanın Etnisite ve Toplumsal Cinsiyete Bağlı Pratiklerini Birlikte Düşünmek: Erzincan Sancak Mahallesi'nde Lom / 'Poşa' Kadın Olmak" başlıklı bölümde kadınların gerek gündelik hayatta gerekse toplumsal hayatın farklı veçhelerinde ayrımcılık ve sosyal dışlanmaya en fazla maruz kalan gruplardan birini oluşturdukları, baskı altına alınan, domine edilen, sömürülen, tabi olan aktörler olarak kadınların biyolojik cinsiyetten farklı olarak geliştirilen toplumsal cinsiyet kalıplarının etkisi altında kalmakta olduklarının altı çizilmektedir.

Çalışmada ayrıca, kamusal hayattan izole bir şekilde kendi gündelikliğinin içerisine itilen kadınların, yurttaşlık ve politik hayatla da mesafelenerek kendileri için uygun görülen gündelik hayatları yaşamaya zorlanmakta oldukları da ifade edilmektedir. Kadınların kendilerini ait kıldıkları gündelik ve toplumsal yaşayışta hane içi rollerle özdeşleştikleri ve biyolojik yeniden üretim, çocuk bakımı ve ev işi olarak tabir edilen faaliyetleri gerçekleştirmekle sınırlandıkları; öte yandan, etnisitenin ise, tıpkı cinsiyet gibi kültürel kimliğin temel belirleyicilerinden biri olarak karşımıza çıktığı, toplumda hâkim olan kurumsal pratiklerin ve zihniyetlerin, o toplumda çoğunluğu oluşturmayan dini veya etnik kimliğe bağlı azınlıklar üzerinde bir dışlanma pratiğine yol açabildiğine vurgu yapılmaktadır (Karaduman, 2010: 2887).

Her toplumda kadınlar ve erkeklerin, kendilerini mensup oldukları kimliğe ve kültüre göre tanımladıkları ve toplumsal yaşam içerisinde bu kültürel aidiyet üzerinden konumlandıkları, yerel halk tarafından 'Poşa' olarak adlandırılan toplumsal grupla ilgili saha araştırmasına dayanan çalışmanın bu bölü-

münde, bu toplumsal grupta yer alan kadınlardan yola çıkılarak kadınların gündelik ve toplumsal yaşayışlarına yönelik bir kavrayış geliştirilmeye çalışılmıştır. Buna göre, Erzincan ili sınırlaması ile Sancak Mahallesi'nde yaşayan ve 'Poşa' olarak tanımlanan topluluk içerisindeki kadınlardan elde edilen verilerden yola çıkıldığında, Lom / 'Poşa' toplumunda kadınların oldukça ikincil bir statüde konumlandıklarının altı çizilmektedir. Bu konumlanmanın doğasının ise, toplumsal düzende kadınların hem kadın cinsiyetine tabi olmalarından dolayı hem de 'Poşa' etnik kimliğine sahip olmaları nedeniyle iki farklı şekilde belirlendiği ifade edilmektedir. Dolayısıyla, çalışmada iddia edilen, 'Poşa' toplumunda kadınların toplumsal cinsiyet ve etnisite temelli iç içe geçmiş iki kültürel belirlenmeden kaynaklı sosyal dışlanmaya maruz kaldıkları ve ayrımcılık ve sosyal dışlanma pratiklerinin 'Poşa' kadınlarının yaşantısına oldukça zorlayıcı baskı dinamiklerinin etkisinde devam etmelerine neden olduğuna vurgu yapılmıştır. Bu nedenle, bu yazıda amaçlanan kadın merkezli bir kuramsal yaklaşımla kadınların aktif özneler olarak eyleyebilmelerinin önünü açabilecek bir tasavvur geliştirmekte ve kadınların toplumsal ve politik yaşamın merkezinde etkin özneler olmalarına olanak tanıyan bir yaklaşım ortaya konulmaktadır.

Araştırma sonucunda, Sancak mahallesinde kadın ve erkek ilişkilerini belirleyen temel dinamiğin ataerkil yapı olduğu, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin hâkim olduğunun görülmekte olduğu, karar alma mekanizmasında başat rol oynayan erkeklerin, kamusal alan ile ilişki kurabildikleri, ancak çalışma hayatında yer almayan kadınların daha çok evde yani sınırları çizilmiş özel bir alanda yer almakta oldukları ifade edilmektedir.

Her ne kadar kendilerini farklı bir kimlik olarak tanımlamasalar da, toplumsal ilişkiler bağlamında kapalı ve içe dönük bir yapıya sahip oldukları ve evlilik konusunda daha homojen ilişkiler çerçevesinde kalmayı tercih ettikleri, kapalı

toplum yapılarını sürdürdüklerinin altı çizilmektedir. Kız çocuklarının okullaşma oranının düşük olmasına ve erken yaşta yapılan evlilik oranlarının ise yüksek olmasına dikkat çekilmektedir. Çalışmada ayrıca, kapalı toplum yapısının toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin boyutunu artırdığı, kadına şiddetin ise kadınlar arasında bile doğal karşılandığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak, araştırmaya konu olan topluluk içinde yaşayan kadınların, evrensel kadın sorunlarının yanında, yaşadıkları yerde hissettikleri dışlayıcı (öteki) önyargı gibi sorunlarla da karşılaşmakta oldukları ifade edilmektedir. Yanı sıra, kadınların gerek gündelik yaşam pratikleri içerisinde, gerekse toplumsal hayatın farklı aşamalarında ayrımcılık ve sosyal dışlanmaya en fazla maruz kalan kesim olduğunun görüldüğü; kadınların siyasal yaşama ilişkin ilgi ve bilgilerinin çok yetersiz olduğu, siyasal eğilim ve tercihlerinde ise, ataerkil yapıya uygun olarak, ailede hegemonik güce sahip erkeğin siyasi tercihine göre, kendi siyasal tercihlerini belirledikleri de ifade edilmektedir.

Duygu Yıldız Karakoç, “Kentsel Hizmet Yoksulluğuna Bölgesel Adalet Bağlamında Bakabilmek: Erzincan’da Yaşayan Lomlar” başlıklı yazısında, kentsel hizmetlerin kentsel sosyal adaleti sağlamasındaki katkısını ele alarak, sağlanan bu kentsel hizmetlerin bölgesel adalet, kentsel yoksulluk ve mekânsal dışlanmayla olan ilişkisini Erzincan’da yaşayan “lom” topluluğu özelinde somutlaştırmıştır. Çalışmanın teorik ve ilk kısmında, adalet ve sosyal adalet kavramına olan önemli katkılarda bulunan Rawls, Harvey ve Fainstein’in fikirlerine yer verilmiş, kentsel hizmetlerin adil bir kent tasavvuruna ulaşmasındaki konumu bu varsayımlar etrafında irdelenmiştir. Çalışmanın ikinci kısmında, Türkiye’nin değişen yönetim dizgesi içerisinde, kent yönetimlerinin kentsel hizmetlerle ilgili üstlendikleri görev ve sorumluluklar, hizmetlerin görülüş şekli, hizmetlerin adil dağıtımına yönelik özel hükümleri, kentsel yoksulluğun azaltılmasındaki önemi gibi konulara yer

verilmiştir. Üçüncü kısım, yapılan alan araştırması neticesinde derlenen verilen yorumu biçiminde olup, Erzincan'da yaşayan Lomların kendilerine sunulan kentsel hizmetlere yönelik algısını ortaya koymaktadır. Çalışmanın son kısmında, kent yönetiminin yürüttüğü hizmetlere dair bilgiler ele alınmış, bu bilgiler hem kent yönetiminde yetkili kişilerle yapılan yüz yüze görüşmeler, hem de ilgili bölgeye gidip doğrudan edinilen gözlemler neticesinde edinilmiştir.

Ahmet Yazar, "Kentsel Yoksulluğunun ve Toplumsal Dışlanmanın Kentsel Mekânda Enformel İlişkiler ve Dönüştürme Kapasitesi ile Aşılması" başlıklı bölümde, Sancak Mahallesi sakinlerinin sosyo-ekonomik görünümünün kentsel yoksulluk bağlamında incelenmesi, kentsel yoksulluk ve toplumsal dışlanma ilişkisinin getirdiklerinin mahalle sakinleri açısından nasıl aşmaya çalışıldığının ve kentsel yaşama ilişkin beklentilerin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Çalışma kapsamında kentsel yoksulluk kavramının içeriği ve farklı boyutları; dönüştürme kapasitesi, enformel ilişkiler ve toplumsal dışlanma kavramları bağlamında ele alınmıştır.

Araştırma bulgularına göre katılımcılar arasında işsizlik oranı ve yeşil kartlı oranı son derece yüksek olduğu, bununla bağlantılı olarak borçluluk düzeyinin de yüksek olduğu belirtilerek, katılımcıların çalışmak istediği, ancak toplumsal dışlanma ve ayrımcılıkla karşılaşma oranının yüksek olmasından dolayı büyük oranda güvencesiz işlerde çalışmakta oldukları belirtilmektedir. Yaygın biçimde aynı ve nakdi yardımlardan yararlanıldığı, daha iyi koşullarda yaşama isteği ile bağlantılı olarak başka bir yere göç etme isteğinin de mevcut olduğu ifade edilmektedir. Yoksullukla mücadele için iş imkânlarının artırılmasının en fazla dile getirilen çözüm yöntemi olarak ortaya konulduğu ve dışlanma ve önyargının kırılması için gelir düzeyinin iyileştirilmesini önemli bir çözüm yöntemi olarak gördüklerinin altı çizilmektedir. Bunun için de çok

yüksek oranda katılımcı istihdamın artırılmasının önemini vurgulanmıştır.

Hümeyra Sadaklıoğlu, “ ‘Poşa’ Yurttaşların Gelir ve Tüketim Profilleri” başlıklı bölümde iktisadi davranışlar arasında en önemlilerinden birinin de tüketicilerin gelir-tüketim davranışları olduğuna vurgu yaparak, bu nedenle, konunun iktisadın ve pazarlamanın en çok ilgi odağı olan ve araştırılan konularından da birisi olduğunun altını çizmektedir. Bu tür araştırmalarda genellikle tüketicilerin gelirleriyle tüketim arasındaki ilişkileri ve bu ilişkileri etkileyen diğer iktisadi faktörlerle beraber, sosyolojik ve psikolojik faktörlerin de belirlenmeye çalışıldığı, bu davranışsal incelemelerin, algıları, yaşam tarzları, zevk ve tercihleri, eğilimleri ve temsil gücü farklı olan hane halkları, yaşlılar, gençler, öğrenciler ve etnik gruplar gibi farklı sosyal gruplar üzerinde yapılmakta olduğunun ifade edildiği çalışmada, Erzincan’da yaşayan ‘Poşa’ yurttaşların gelir, tüketim, tasarruf ve borçlanma eğilimlerini belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaçla; gelir-tüketim ilişkileri öncelikle teorik boyutu ile değerlendirilmiş, daha sonra Erzincan’ın Sancak Mahallesi’nde ikamet eden 80 kişiyle anket yapılarak ampirik olarak da ele alınmıştır. Anketlerden elde edilen verilerin çeşitli demografik faktöre göre istatistiksel analize tabi tutulduğu bu çalışma, özellikle ‘Poşa’ yurttaşlar üzerine yapılacak benzeri çalışmalara ışık tutabilecek nitelikte önemli bulgulara ulaşmıştır.

Haydar Efe ve Meiramkul İssayeva’nın toplumların gelişmişliğinin en önemli göstergelerinden birinin o toplumların eğitim seviyesi olduğunun altının çizdikleri “ Lom/‘Poşa’ Toplumları Çocuklarının Eğitim İle İlgili Sorunları” başlıklı çalışmada bölgedeki iki okul yönetimiyle görüşme yapılmış, çocuklarla sorunları konusunda yüz yüze görüşülmüş, yanı sıra anket yönteminden de faydalanılmıştır. Büyük ölçüde ekonomik sebepler, özellikle yoksulluk yüzünden okula devam etmediklerini ifade eden çocukların bir kısmının bahar-

da hayvancılık nedeniyle yaylaya çıkılması nedeniyle okula sürekli devam edemedikleri tespit edilmiştir. Okulu devam sorununun bir diğer önemli sebebi olarak da çalışma konusu toplumun adet ve görenekleri olduğu tespiti yapılan çalışmada kız çocuklarının erken yaşlarda okuldan alınıp evlendirilmeleri sorunu incelenmektedir. Toplum üyesi yurttaşların çocuklarının devam ettiği okullardaki öğrencilerin okula devamsızlık ve okulu terk etme gibi sorunlarını çözmek amacıyla okul-aile işbirliği oluşturma konusunda okul yönetimlerinin çabalarına rağmen istenilen sonucun alınmadığı ortaya konulmuştur.

Kaynakça

- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme: Birinci Kısım, Madde 1-20,
https://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23c.html (27.01.2019)
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme: Birinci Kısım, Madde 21-30,
https://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23d.html (27.01.2019)
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme: Birinci Kısım, Madde 31-41,
https://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23e.html (27.01.2019)